

Heinäkurpan esiintymisestä Suomessa.

TEPPO LAMPIO

(Suomen Riistanhoito-Säätiön riistantutkimuslaitos)

Suorittaessani kesällä 1949 eräitä Suomen Riistanhoito-Säätiön tutkimuksia Lapissa merkitsin 26. VI. 1949 säätiön siipimerkillä Utsjoen pitäjän eteläosassa Saudsajärvellä (69° 28' p. l., ja 26° 45' it. pit.) kolme 3—4 vrk:n ikäistä kahlaajanpoikasta. Koska havainnot emosta puuttuivat eikä seikkaperäisistä poikasia koskevista muistiinpanoista huolimatta myöhemmin ole ollut mahdollista kirjallisuuden avulla päästä luotettavaan poikasten lajinmääräykseen, jäi lajikysymys epävarmaksi. Hiljattain saapui Ruotsista kuitenkin ilmoitus, että yksi poikasista (N:o 6094) oli ammuttu 9. IX. 1949 Bastugonästunturilla n. 10 peninkulmaa länteen Doroteasta (64° 15' p. l. ja 16° it. pit.). Konsuli R. Weylandt, joka k. o. linnun ampui, vakuuttaa kirjeessään, ettei ole minkäänlaista epävarmuutta siitä että laji todella oli heinäkurppa (*Capella media*), koska hänen lisäkseen lajinmääräyksen totesivat useat muut henkilöt, mm. eräs tunnettu tanskalainen taivaanvuohien metsästäjä. Lajinmääräystä lienee näin ollen pidettävä luotettavana.

Tämä löytö taustana on mielenkiintoista tarkastaa, mitä käsikirjamme sanovat heinäkurpan levinneisyydestä Suomessa. Lajin ilmoitetaan esiintyvän vain maan eteläosissa (vrt. M. v. WRIGHT 1859, HORTLING 1929 ja KIVIRIKKO 1927). KIVIRIKKO (1927) ilmoittaa heinäkurpan pesivän harvalukuisena etelä-Suomessa, mutta jo keski-Suomessa olevan harvinaisen. Kaikki tunnetut pesälöydöt ovat sijainneet 64° p. l. eteläpuolella, ja tältäkin alueelta löytöjä ilmoitetaan olevan hyvin vähän. Lajin pohjoisin tapaamispaikka Suomessa on Tornio (1884). Lapin useat ja eri vuosilta olevat paikallisfaunat eivät mainitse heinäkurppaa lainkaan (vrt. ENWALD 1886, NORDLING 1898, MUNSTERHJELM 1911, SUOMALAINEN 1912, FINNILÄ 1913, 1914 ja 1916, MONTELL 1917 sekä MERIKALLIO 1939), mistä päätellen lajia ei todella ole tavattu Suomen Lapissa. *Perustellusti heinäkurppaa onkin pidetty Suomessa levinneisyydeltään eteläistyyppisenä lajina.*

Utsjoen havainnon ymmärtämiseksi ja asiaa lähemmin tutkittaessa on syytä silmätä heinäkurpan levinneisyyttä Suomen Lappiin liittyvillä naapurialueilla, lähinnä Skandinaviassa.

Norjassa heinäkurpan ilmoitetaan levinneen miltei koko maahan (vrt. SUNDEVALL & KINBERG 1883 ja SCHAANNING 1916 ja 1930). Tromsø (69° 46' p.l.) mainitaan yleensä lajin pohjoisrajana, mutta SUNDEVALL & KINBERG (1883) ilmoittavat linnun pesivän vielä Vestfinmarkenissa (70° p.l.), ja PLESKE (1886) mainitsee Wheelwright'in tavanneen sen Altassa (70° p.l.). Sitä vastoin ei heinäkurppaa esiinny HAGEMANN'in (1897) Altan selkärankaisissa, SCHAANNING'in (1907) itä-Finmarkenin linnustossa eikä WESSEL'in (1905) etelä-Varangerin linnustossa. BARTH (1881) sanoo heinäkurpan levinneisyyden Norjassa olevan alueellisesti hajanaista ja rajoittuvan tietyille luontonsa puolesta sopiville seuduille, joita tosin on miltei koko Norjan alueella. Hän korostaa sitä, ettei heinäkurpan runsaudessa ole havaittavissa minkäänlaista selvää vähenemistä lajin pohjoista levinneisyysrajaa lähestyttäessä, ja otaksuu sen perusteella, että laji esiintyisi vielä jonkin verran tunnettua pohjoisempänä. SCHAANNING (1930) esittää heinäkurpan olevan runsaimman maan eteläisimmässä viidenneksessä, mutta mainitsee lajin esiintyvän myös muualla maassa säännöllisenä pesimälintuna BARTH (1881) puolestaan korostaa heinäkurpan olevan runsaamman rannikkoalueilla kuin sisämaassa, näin mm. Finmarkenissa. SUNDEVALL & KINBERG (1883) taas sanovat lajin esiintyvän kaikkein runsaimpana sisämaassa. — Norjalaiset lintujulkaisut korostavat kautta linjan sitä, että heinäkurppa esiintyy pääasiassa tuntureilla. Havumetsävyöhykkeessä se on hyvin harvalukuinen, koivuvyöhykkeessä jo säännöllisesti esiintyvä, mutta lajin optimi- ja pääesiintymäalue on tunturien pajuvyöhyke. SCHAANNING (1916) mainitsee heinäkurpan pesivän Norjan etelä- ja itäosissa todennäköisesti yksinomaan tunturien alpiinisessa ja subalpiinisessa vyöhykkeessä. SUNDEVALL & KINBERG (1883) sanovat puolestaan heinäkurpan etelä-Norjassa pesivän vain poikkeuksellisesti alemmissa vyöhykkeissä ja sen sijaan tavallisesti vähintään 1000 jalkaa meren pintaa korkeammalla. Runsain esiintymisalue on havaittavissa koivuvyöhykkeen yläpuolella. Mitä pohjoisemmaksi mennään, sitä alemmaksi lajin pesimäalue siirtyy. *Norjassa heinäkurppa siis on mitä tyypillisin tunturilaji.*

Heinäkurpan esiintyminen Ruotsissa on vanhempien lintujulkaisujen mukaan keskittynyt maan etelä- ja keskiosiin. SUNDEVALL & KINBERG (1883) sanovat lajin pesimäalueen sijaitsevan Daljoen eteläpuolella, ts. etelämpänä kuin maamme eteläisimmät osat; joen

pohjoispuolella heinäkurpan ilmoitetaan pesivän hyvin niukasti ja olevan hyvin harvinaisen. Verratessaan lajin esiintymistä Norjan tietoihin KOLTHOFF, JÄGERSKIÖLD & SÖDERBERG (1926) korostavat, ettei laji millään tavoin Ruotsissa ole rajoittunut tunturialueeseen, niinkuin Norjassa on laita. Mitä tulee heinäkurpan tunturiesiintymiin, KOLTHOFF (1914) ilmoittaa heinäkurpan pesivän Jämtlannin tuntureilla miltei kaikkialla, mutta hyvin hajanaisesti. Muita tunturiesiintymiä ja niihin liittyviä mainitaan lintujulkaisuissa koko joukko. Vielä v. 1944 sanoo EKMAN kuitenkin lajin päälevinneisyyden olevan tunturien alapuolella, mutta ilmoittaa heinäkurppaa silti tavatun pesivänä myös havumetsävyöhykkeen yläpuolella ja vieläpä aina pajuvyöhykkeessä. — Vanhemmista heinäkurpan levinneisyyttä koskevista eteläkeskeisistä käsityksistä poikkeaa huomattavasti viimeisin esitys heinäkurpan levinneisyydestä Ruotsissa (vrt. HOLMSTRÖM, HENRICI, ROSENBERG & SÖDERBERG 1946). Sen mukaan nykyisin lajin pesiminen etelä- ja keski-Ruotsissa on päättynyt Upplannin eteläpuolella. Vain muutamilla paikoilla on enää löydettävissä pieni kanta. Lajin ilmoitetaan nykyisin pesivän jokseenkin yksinomaan Norrlannissa. Varmimmin laji tavataan Jämtlannin tunturialueella. — *Näin ollen myös Ruotsissa on todettavissa lajin entisen eteläisen levinneisyysalueen häviönnän ja heinäkurpan nykyisin kuuluwan selvästi tunturien lajistoon.*

Maamme itäpuolelta PLESKE (1886) ilmoittaa heinäkurpan tavatuksi tietävästi vain kaksi kertaa Kuollassa (muutto- vai pesimäaikana, ei ole tiedossa). WESSEL'in (1905) mukaan laji ei esiinny H. Goebel'in Kuollan linnustojulkaisussa.

Pallas'en mukaan (vrt. SUNDEVALL & KINBERG 1883) heinäkurppa esiintyy Venäjällä ja Siperiassa metsävyöhykkeen soilla; HARTERT (1912—21) ilmoittaa lajin pesimäalueen ulottuvan Altailta ja Jenisseiltä pohjois-Venäjälle.

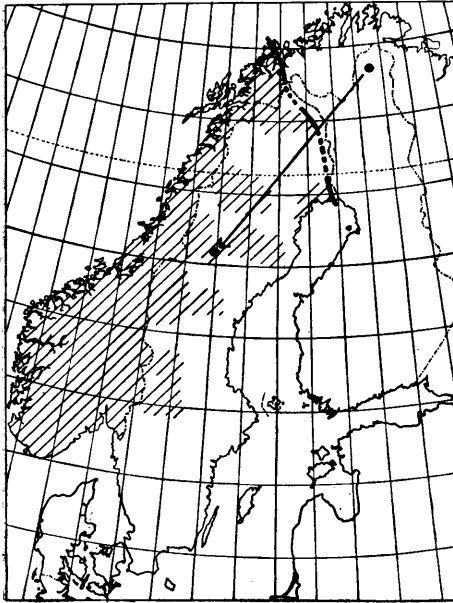
Heinäkurpan levinneisyyttä Norjassa ja Ruotsissa silmällä pitäen lajin tapaaminen Utsjoella saa luonnollisen selityksen. *Löytö liittyy heinäkurpan skandinaviseen tunturilevinneisyysalueeseen.* Se välimatka, joka kartassa 1 on lajin tunnetun levinneisyysrajan ja tapaamispaikan välillä, on huomattava, mutta todellisuudessa saattaa olla pienempi syystä, että nämä pohjoiset seudut ovat linnustollisesti vielä nykyisinkin verrattain huonosti tunnettuja (vrt. edellä Barth'in käsitystä). Sitä vastoin Tornion löytö voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Kysymys saattaa olla maamme pohjoisosien lin-

nusta, mutta toisaalta lintu voi kuulua myös Norrbottenin rannikon harvalukaiseen heinäkurppaesintymään (vrt. M., W. & F. v. WRIGHT & LÖNNBERG 1929) joko siten, että kysymys on Ruotsin puolelta harhautuneesta yksilöstä tai Norrbottenin rannikon pesimäalueeseen liittyvästä pesimälinnusta. Nämä viimeksi mainitut mahdollisuudet tuntuisivat todennäköisiltä, koska v. 1884, jolloin Tornion löytö tehtiin, heinäkurpan ilmoitetaan esiintyneen Ruotsissa erityisen runsaana (vrt. KOLTHOFF 1914).

Heinäkurpan pesimäbiotooppeja tunturialueella kuvaavat BARTH (1881) ja KOLTHOFF (1914) verrattain seikkaperäisesti. Vaikkakin lajia usein tavataan samalta paikalta kuin isompaa taivaanvuohoa (*Capella gallinago*), voidaan kuitenkin selvästi todeta heinäkurpalla olevan pyrkimys kuivempiin osiin suota kuin mainitulla pienemällä lajilla. Sama on havaittavissa myös syysmuuton aikaan, jolloin heinäkurppa mielellään oleilee kaura- ja apilapelloilla. Laji suosii pajuvyöhykkeen avoimia ruohoisia osia, joissa pajukasvillisuus on matalaa ja hajanaista ja joilla kasvavista kasvilajeista erityisesti mainitaan *Carex*, *Calamagrostis*, *Agrostis*, *Clyceria*, *Catabrosa*, *Aira*, *Juncus*, *Eleocharis* ja *Scirpus* (vrt. BARTH 1881).

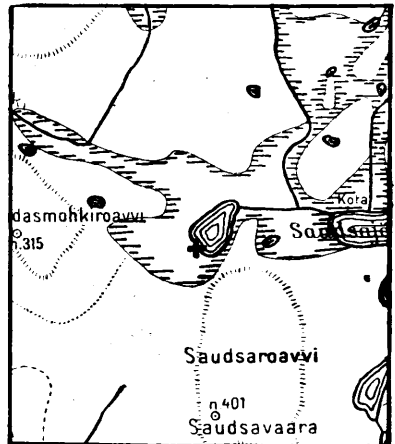
Utsjoen pitäjässä tapaamani heinäkurppapopikue esiintyi melkoisesti samanluontoisella paikalla. Poikaset tavattiin pitkin järven rantaa kulkevasta, 3—5 m leveästä, hyvin kulkukelpoisesta ja melko kuivasta varvikkomättäiköstä. Etäisyys rantaviivasta oli 1—2 m. Mättäikkönauhan maanpuolella leviää n. 1 km leveä, paikoin erittäin märkä ja upottava, paikoin tiheää vaivaiskoivua ja pajua kasvava jänkä. Matalampikasvuisina pajua ja vaivaiskoivua esiintyy hajan myös varvikkoreunuksessa. $\frac{1}{2}$ —3 km:n etäisyydellä paikasta on kolme pientä tunturia. Paikan topografia käy lähemmin selville kartasta 2.

KOLTHOFF (1914) korostaa erityisesti, että heinäkurpan esiintymisrunsaus on eri vuosina hyvin voimakkaasti vaihteleva. Hän sanoo nimenomaan, että harva lintulaji on esiintymisessään niin suuressa määrin periodinen („periodisk“) kuin heinäkurppa. Myös BARTH (1881) mainitsee, että eräinä vuosina heinäkurpan määrä on niin suuri, että esim. metsästäjain tavallisesti miltei yksinomaan riekkoja käsittävä saalis on huomattavalta osalta heinäkurppia. SUNDEVALL & KINBERG (1883) ilmoittavat v. 1879 Norjassa heinäkurppia olleen melkein kaikkialla tuntureilla. Myös Suomessa Karjalan Kannaksella on tiettyinä vuosina ammuttu muutamassa viikossa HORTLING'in

Kartta 1. Heinäkurpan tunnetut tunturiesiintymäalueet Skandinaviassa. Nuoli osoittaa Utsjoella merkityn yksilön vaellusmatkan.

Map 1. The range of the Great Snipe in the Scandinavian fell region (shaded area). → shows the distance from the nesting place to the locality of shooting of the specimen marked in Utsjoki.

Kartta 2. Utsjoen heinäkurppapoiikueen löytöpaikka ja sen ympäristö.

Map 2. The observation place in Utsjoki (+) and its topography.

(1929) mukaan satoja, ehkä tuhansia heinäkurppia. Erityisen hyviä heinäkurppavuosia mainitaan lintukirjallisuudessa koko joukko. Ne sijoittuvat kaikki 1800-luvulle tai 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle. *Tämän jälkeen heinäkurppakanta on hyvin voimakkaasti vähentynyt.* Tämän väheneminen näyttää itseasiassa alkaneen jo 1800-luvun puolivälissä. Etelä-Norjan alemmissa vyöhykkeissä BARTH v. 1881 sanoo lajin vähentyneen huomattavasti jo 25 vuoden ajan. Hänen mukaansa *ei tuntureilla sen sijaan ole ollut havaittavissa vähenemistä.* KOLTHOFF (1914) sanoo lajin Västergötlandissa Ruotsissa vähentyneen „viimeisinä vuosina“ huomattavasti ja HOLMSTRÖM, HENRICI, ROSENBERG & SÖDERBERG (1946) ilmoittavat suorastaan etelä- ja keski-Ruotsin entisen melko runsaan pesivän kannan nykyisin kokonaan hävinneen, niin että lajin pelkkä näkeminen alueella nykyisin on huomiota herättävän harvinaista. — M., W. & F. v. WRIGHT & LÖNNBERG (1929) ilmoittavat heinäkurpan Tanskassa tulleen 1800-luvun puolivälistä alkaen vähin erin hyvin harvinaiseksi. Hörring'in mukaan (vrt. edellistä) ei 1900-luvulla lajia ole enää tavattu pesivänä Tanskassa.

Suomessa heinäkurppakannan mainitaan vv. 1867, 1870 ja 1883 olleen runsaan (vrt. KOLTHOFF, JAGERSKIÖLD & SÖDERBERG 1926). HORTLING (1929) sanoo lajin vielä v. 1904 esiintyneen melko runsaslukuisena Karjalan Kannaksella, mutta sittemmin harvinaistuneen. Nykyään heinäkurppa on Suomessa tiettävästi melko harvinainen. Herää kysymys, *onko laji häviämässä etelä- ja keski-Suomesta niinkuin Tanskasta ja etelä-Ruotsista ja yleensä eteläisluontoisilta levinneisyysalueiltaan ja sen sijaan siirtymässä Lapin tunturialueelle.* Ilmiö olisi silloin tavallaan rinnastettavissa eräiden pohjoisluontoisten lajien, kuten esim. riekon, levinneisyysalueen siirtymiseen rinnan ilmastossa tapahtuneiden muutosten kanssa (vrt. SIVONEN 1949). Saattaisiko myös heinäkurppa, jota olemme pitäneet eteläisenä lajina, lukeutua todellisuudessa pohjoiseen ainekseen? Tällöin herättäisi kuitenkin ihmetystä se, ettei leviäminen tapahdu tasaisesti etelästä pohjoiseen, vaan ikäänkuin hyppäyksenä ja kiertotietä Skandinavian tunturiylängön kautta. Luonnollisemmalta tuntuisikin sellainen mahdollisuus, että heinäkurppa esiintyisi kahtena rotuna, joista toinen olisi eteläinen ja häviämässä, mutta toinen, tunturirotu, olisi sen sijaan säilyttänyt elinvoimaisuutensa. Mahdollinen tunturirotu, joka ainakin esiintymiseensä nähden näyttää olevan oma ekologis-elänmaantieteellinen tyyppinsä, saattaisi ehkä suorastaan

pyrkii levittämään aluettaan, mihin Utsjoen havainto näyttäisi antavan viitteitä. Nykyään käsikirjamme ilmoittavat kuitenkin, ettei heinäkurpasta (morfologisesti) eroiteta rotuja.

Kirjallisuusluettelo: BARTH, J., 1881, Norges fuglevildt og jagten paa samme. Kjøbenhavn. — EKMAN, S., 1944, Djur i de svenska fjällen. Stockholm. 428 s. — ENWALD, R., 1886, Ornitologiska anteckningar gjorda i norra delen af finska naturhistoriska området. Medd. Soc. Fauna Fl. fenn. 15: 1—23. — FINNILÄ, C., 1913, Ornitologiska iakttagelser under en resa inom Sodankylä Lappmark sommaren 1913. Acta Soc. Fauna Fl. fenn. 38, 3. 54 s. — 1914, Studier över fågelfaunan i Salla Lappmark sommaren 1914. Ibid. 39, 6. 72 s. — 1916, Bidrag till kännedomen om Tana dalens fågelfauna. Tromsø Museums aarshefter 38 & 39: 41—64. — HAGEMAN, A., 1897, Bemaerkninger om de i Alten forekommende vertebrater. Ibid. 1897. — HARTERT, E., 1912—1921, Die Vögel der paläarktischen Fauna II. Berlin. — HOLMSTRÖM, C., HENRICI, P., ROSENBERG, E. & SÖDERBERG, R., 1946, Våra fåglar i Norden III: 1317—1325. Stockholm. — HORTLING, I., 1929, Ornitologisk handbok. Helsingfors. — KIVIRIKKO, K., 1927, Suomen linnut II. Porvoo. 568 s. — KOLTHOFF, G. 1914, Vårt villebråd. Helsingfors—Stockholm. — KOLTHOFF, G., JÄGERSKIÖLD, L. & SÖDERBERG, R., 1926, Nordens fåglar. II pain. Stockholm. — MERIKALLIO, E., 1939, Heinäsaarten lintukuvakirja. Helsinki. 202 s. — MONTELL, J., 1917, Fågelfaunan i Muonio socken och angränsande delar af Enontekiö och Kittilä socknar. Acta Soc. Fauna Fl. fenn. 44, 7. 260 s. — MUNSTERHJELM, L., 1911, Om fågelfaunan i Könkämä-dalen uti Lappmarken. Ibid. 34, 8. 82 s. — NORDLING, E., 1898, Fågelfaunan i Enare socken. Ibid. 15, 3. 98 s. — PLESKE, TH., 1886, Übersicht der Säugethiere und Vögel der Kola-Halbinsel. II. St. Petersburg. — SCHAANNING, H., 1907, Østfinmarkens fuglefauna. Bergens Museums Aarbog 1907, 8. — 1916, Norges fuglefauna. Kristiania. — 1930, Revidert Oversikt av Norges fugler, inclusive Svalbards og Jan Mayens Fauna. Norsk Orn. Tidsskr. III ser., 11—12: 277—291. — SIVONEN, L., 1949, En översikt över villebrådet i Finland. Suomen Riista 4: 125—170. — SUNDEVALL, C. & KINBERG, J., 1883, Svenska foglarna. Stockholm. — SUOMALAINEN, E. W., 1912, Ornithologische Beobachtungen während einer Reise nach Lapponia Enontekiensis im Sommer 1909. Acta Soc. Fauna Fl. fenn. 37, 1. 74 s. — WESSEL, A., 1905, Ornithologiske meddelelser fra Sydvaranger. Tromsø Museums aarshefter 27: 20—126. — v. WRIGHT, M., 1859, Finlands Foglar. Helsingfors. — v. WRIGHT, M., W. & F. & LÖNNBERG, E., 1929, Svenska fåglar. Stockholm.

Summary: On the occurrence of the Great Snipe, (*Capella media*), in Finland. (By Teppo Lampio, Game Research Institute, Helsinki). — On June 26th, 1949, the author marked with wing-marks of the Finnish Foundation for Game Preservation 3 young of the great snipe at Saudsajärvi in the parish of Utsjoki (69° 28' N. and 26° 45' E.). One of the birds happened to be shot on September 9th, 1949, in Sweden to the west of Dorotea (64° 15' N. and 16° E., see map 1). Before this the great snipe has never

been found in Finnish Lapland but the most northern station has been Tornio (65° 50' N.). All information concerning the nesting of the species, however, originates from areas below the latitude 64° N.

The publications of the different Scandinavian countries show that in Norway the great snipe is a typical species of fells. The optimal area is in the willow region. Downwards the species is found nesting very seldom. The area of distribution extends to Tromsø (69° 46' N.). The abundance of the species shows no decrease when approaching the northern limit of the range. — In Sweden the great snipe is at present found nesting likewise almost exclusively on the fells. The range extends to the most northern part of Sweden. — The author's observation at Utsjoki in Finland is under these circumstances evidently connected with the Scandinavian fell distribution of the species, in spite of the distance of Saudsajärvi from the limit of its nesting area (see map 1). — The topography of the area of Saudsajärvi is presented in map 2.

The abundance of the great snipe is said to vary very remarkably from year to year. Since the middle of the nineteenth century the species is found to have been decreasing and in the twentieth century it has disappeared entirely from the nesting fauna of Denmark and practically also from the southern and central parts of Sweden. Also in the low regions of Norway the species has been reported to be rapidly decreasing. During the same period the species has become exceedingly rare in Finland, although in the very end of the last century it was still fairly relatively abundant in some years within some areas of southern Finland. Thus the great snipe seems to be going to disappear totally from the southern parts of its area of distribution. In the fell occurrence of the species, on the contrary, there can be seen no distinct decreasing. The observation from Utsjoki might actually point to the expansion of the great snipe towards the north. The question whether the great snipe of the southern parts of Fennoscandia and those of the fell region really belong to the same race seems to require revision because of the ecological-zoogeographical dissimilarities.

The observation made in Tornio in 1884 does not inevitably mean that this individual belonged to the fauna of Lapland nor to the more southern fell populations of the great snipe in Sweden. Probably this individual originated from the small lowland population of the great snipe, which is known from the adjacent Swedish seashore in Norrbotten. In 1884 the stock of the species in Sweden is reported to have been extraordinarily abundant.
